

Rapport 2005

”Æ e itj fornærma, æ e forbanna”

Rapport fra arbeidsgruppe som har vurdert praktiske, ikke rettslige aspekter ved fornærmede og pårørendes møte med aktørene i straffesakskjeden

Rapport 2005

”Æ e itj fornærma, æ e forbanna”

Rapport fra arbeidsgruppe som har vurdert praktiske, ikke rettslige aspekter ved fornærmede og pårørendes møte med aktørene i straffesakskjeden

1. Innledning	2
1.1 Om rapporten.....	2
1.2 Arbeidsgruppens forslag til tiltak	2
2. Bakgrunn.....	4
3. Arbeidsgruppens sammensetning og mandat	5
3.1 Arbeidsgruppens sammensetning.....	5
3.2 Mandatet	5
3.3 Hovedfokus og avgrensinger.....	6
3.4 Gruppens arbeid.....	7
4. Arbeidsgruppens forslag til tiltak	8
4.1 Innledning.....	8
4.2 Hurtigere straffesaksavvikling	8
4.2.1 Arbeidsgruppens forslag til tiltak	8
4.3 Politi og påtalemyndighet.....	9
4.3.1 Arbeidsgruppens forslag til tiltak - kunnskap og informasjon.....	9
4.3.2 Arbeidsgruppens forslag til tiltak - Rutiner for politiets møte med ofre og pårørende	10
4.3.3 Arbeidsgruppens forslag til tiltak – Vitnestevning og andre standardformularer.....	10
4.3.4 Arbeidsgruppens forslag til tiltak - Påtalemyndighetens møte med ofre og pårørende	11
4.4 Bistandsadvokat.....	13
4.4.1 Arbeidsgruppens forslag til tiltak	13
4.5 Domstolene.....	14
4.5.1 Arbeidsgruppens forslag til tiltak - informasjon	14
4.5.2 Arbeidsgruppens forslag til tiltak - offer og pårørende som vitne i domstolen.....	16
4.6 Konfliktrådet.....	17
4.6.1 Innledning.....	17
4.6.2 Arbeidsgruppens forslag til tiltak for konfliktrådet.....	17
5. Rådgivningskontorene for kriminalitetsofre	19
5.1 Innledning.....	19
5.2 Bakgrunnen for RKK	19
5.3 Arbeidsgruppens forslag til tiltak for en helhetlig kriminalitetsofferbehandling – rådgivningskontorene for kriminalitetsofre....	19
6. Økonomiske og administrative konsekvenser.....	21
7. Litteratur.....	22

1. Innledning

I straffesakskjeden har fokus i all hovedsak vært rettet mot den overgripende part - lovbryteren. I langt mindre grad har man vært opptatt av hvordan offeret har opplevd situasjonen ved lovbruddet, behandlingen i straffesakskjeden og hvordan vedkommende har klart seg i tiden etter lovbruddet.

Straffbare handlinger har en rekke negative konsekvenser for dem som rammes og deres nærmeste. I særlig grad gjelder dette personer som rammes av alvorlig voldskriminalitet eller av sedelighetsforbrytelser. I tillegg kan handlinger som i juridisk forstand ikke ansees å være grove, oppleves både truende og traumatiserende for offeret.

I løpet av det siste tiåret har offerperspektivet fått mer oppmerksomhet. Det er vokst frem en forståelse av at ofre har spesifikke behov som går utover det at staten etterforsker forbrytelsen og eventuelt fører rettssak. Denne endringen har medført at aktørene i straffesakskjeden i større utstrekning forutsettes å ivareta andre spørsmål enn de rent straffeprosessuelle, og at offerets og pårørendes situasjon er kommet mer i forgrunnen.

1.1 Om rapporten

I denne rapporten foreslås praktiske tiltak for å bedre situasjonen for ofre og pårørende i deres møte med aktørene i straffesakskjeden. Tiltakene relaterer seg til politiet og til en viss grad påtalemyndighet, til domstolene til konfliktrådet og til rådgivningskontorene for kriminalitetsofre. Det gis en samlet fremstilling av arbeidsgruppens forslag til tiltak i pkt. 1.2. Tiltakene og begrunnelsen for at de er foreslått, er beskrevet i rapportens kapittel 4. I rapportens kapittel 5, gis det en nærmere beskrivelse av ordningen med rådgivningskontorer for kriminalitetsofre (RKK), med arbeidsgruppens forslag til tiltak for å videreutvikle driften av kontorene.

I rapportens vedlegg er det gjengitt eksempler på politirutiner fra politidistrikter gruppen har vært i kontakt med. Vedlegget inneholder også en kort orientering om aktuelle prosjekter i domstolssektoren som har betydning for ofre og pårørendes situasjon, samt referat fra det høringsmøte arbeidsgruppen gjennomførte med berørte organisasjoner og instanser i oktober 2004.

Arbeidsgruppen benytter i stor utstrekning begrepet "offer" i stedet for "fornærmede", som ellers er den vanlige i juridisk terminologi.

1.2 Arbeidsgruppens forslag til tiltak

Hurtigere straffesaksavvikling

1. Det bør innføres frist for beramning av saker der offeret er under 18 år, lik fristen der gjerningspersonen er under 18 år.

2. Dommeren må justere/fastsette tidspunkt for hovedforhandlingen i samråd med partene og bistandsadvokaten, samt gi fortløpende informasjon til vitnene om eventuelle avvik i den oppsatte tidsplanen.

Politi og påtalemyndighet

3. Kunnskapen om ofres og pårørendes reaksjoner og behov bør styrkes i politiet gjennom grunn-, videre- og etterutdanningen
4. Den informasjon som gis av politiet må tilrettelegges slik at alle grupper kan gjøre seg nytte av den, herunder barn, personer med språkvansker eller ulike typer funksjonshemninger
5. Politiet bør informere om det tilbud som gis ved rådgivningskontorene for kriminalitetsofre og andre lokale hjelpetiltak for ofre
6. Politiets samarbeid med andre profesjoner bør utvikles og formaliseres
7. Det bør utarbeides skriftlige rutiner/instrukser for hvordan politiet skal møte ofre og pårørende.
8. Utformingen av vitnestevninger i straffesaker bør gjøres mer leservennlig. Den bør også inneholde informasjon om hvilke frivillige organisasjoner eller offentlige etater som kan tilby bistand, herunder vitnestøtte, der dette er tilgjengelig.
9. Det må sikres at aktor gjennomfører obligatorisk opplæring i vitnepsykologi og vitnebehandling
10. Det bør utarbeides egne retningslinjer for påtalemyndighetens møte med ofre og pårørende.
11. Det bør tas initiativ til og legges til rette for samtale med ofre og pårørende i forkant av hovedforhandlingen
12. Det bør utvikles rutiner slik at offeret, der konfliktrådsmedling kan være aktuelt, forespørres før siktede
13. Det bør utarbeides rutiner som sikrer at spesielle behov hos ofre og pårørende avdekkes i forkant av straffesaken samt at denne informasjonen formidles til domstolen
14. Det bør utarbeides skriftlige rutiner for håndteringen av erstatningskrav

Bistandsadvokat

15. Advokatforeningen bør tilby bistandsadvokater tilrettelagt opplæring
16. Det bør vurderes å innføre fast bistandsadvokatordning tilsvarende det som gjelder for faste forsvarere, eller andre ordninger som kan sikre god kvalitet på de tjenester som ytes

Domstolene

17. Det må utvikles rutiner som sikrer at ofre og pårørende mottar aktuell forhåndsinformasjon om:
 - Domstolens lokaliteter
 - Praktiske forhold knyttet til selve rettssaken

18. Det må sikres at informasjon fra påtalemyndighet, bistandsadvokat eller offeret selv blir tatt hensyn til, slik at tilrettelegging med bakgrunn i spesielle behov ivaretas.
19. Prosjektet vitnestøtte bør utvides til å omfatte flere domstoler
20. Det må sikres rutiner for at sakens utfall meddeles ofre og pårørende før eller samtidig med at dommen offentliggjøres.
21. Kunnskapen om ofres reaksjoner og behov bør styrkes i domstolene ved at opplæring i vitnepsykologi og vitnebehandling gjøres obligatorisk for dommere
22. Separate venterom bør tilbys i de saker der det bes om dette eller anses nødvendig.

Konfliktrådet

23. Konfliktrådet skal være et synlig og godt tilbud for ofre og pårørende, og skal:
 - utvikle metoder og samtaleforum som ivaretar ofrenes behov
 - utvide pårørendes og andre berørtes rolle i konfliktrådsbehandlingen (forsamtaler, stormøter, utvidet meglings)
24. Offeret skal tilbys meglings uavhengig av hvilken skjebne saken får i straffesakskjeden
25. Utvikle samarbeidet med rådgivningskontorene for kriminalitetsofre

Rådgivningskontorene for kriminalitetsofre

26. Det bør vurderes å etablere en kriminalitetsoffermyndighet som får ansvaret for å sikre et helhetlig tilbud til kriminalitetsofre.
27. Rådgivningskontorene for kriminalitetsofre gjøres til en permanent ordning og legges administrativt, faglig og økonomisk inn under Kontoret for voldsoffererstatning
28. Tilbudet bør utvides slik at det opprettes et RKK i alle politidistrikt

2. Bakgrunn

For å styrke situasjonen for ofre og pårørende i straffesaker ytterligere ble det på oppdrag fra Justisdepartementet laget en utredning om fornærmedes stilling i straffesaker (Anne Robberstad, Kontradiksjon og verdighet 2002). Utredningen belyser grunnleggende trekk ved den straffeprosessuelle stilling fornærmede har i dansk, finsk, islandsk, svensk og norsk rett, og vurderer fordeler og ulemper ved de nordiske løsningene på dette området. Robberstads utredning foreslår at den fornærmede skal være part i saken om vedkommende ønsker det.

Utredningen ble sendt på høring og blant høringsinstansene var det delte meninger om de prinsipielle spørsmålene Robberstad tok opp i rapporten. Samtidig viste høringen at en ikke bare må se på lovgivningen og offerets rent straffeprosessuelle stilling, men også på hvordan den fornærmede blir tatt hånd om i forbindelse med en straffesak. Dette gjelder i hovedsak de mer praktiske spørsmålene ved fornærmede og pårørendes situasjon, særlig i forbindelse med selve straffesaken.

De forslag som er fremmet i Anne Robberstads utredning, samt innspillene fra høringsrunden er fulgt opp på to måter av Justisdepartementet:

- Gjennom oppnevning av et bredt sammensatt utvalg (Fornærmedeutvalget) som vurderer de straffeprosessuelle spørsmålene som er reist i Robberstad utredning.
- Gjennom etablering av en arbeidsgruppe som skal vurdere praktiske, ikke-rettslige aspekter ved fornærmede og pårørendes møte med aktørene i straffesakskjeden.

3. Arbeidsgruppens sammensetning og mandat

3.1 Arbeidsgruppens sammensetning

Justisdepartementet nedsatte følgende arbeidsgruppe for å vurdere praktiske, ikke-rettslige aspekter ved fornærmede og pårørendes møte med aktørene i straffesakskjeden:

Avdelingsdirektør Wenche Kverneland, Sivilavdelingen, Justisdepartementet (leder)

Rådgiver Pål Moxnes, Domstoladministrasjonen

Politiinspektør Annicken Iversen, Politidirektoratet

Rådgiver Helge Bie Riber, Konfliktrådet i Agder

Rådgiver Hanne Solheim, Sivilavdelingen, Justisdepartementet (til 18. mars 2005)

Rådgiver Thomas Laurendz Bornø, Sivilavdelingen, Justisdepartementet (fra 8. mars 2005)

Seniorrådgiver Line Nersnæs, Politiavdelingen, Justisdepartementet (sekretær)

Riksadvokaten, som hadde uttrykt ønske om å delta i arbeidsgruppen, valgte senere å fratruke seg. Forslag til tiltak for påtalemyndigheten har av denne grunn blitt noe begrenset. Med bakgrunn i innspill på høringsmøtet og møtet arbeidsgruppen hadde med representanter fra påtalemyndigheten, jfr. nærmere omtale nedenfor, har arbeidsgruppen likevel utarbeidet enkelte forslag til tiltak på påtalemyndighetens område, jf. Pkt. 4.3.4.

3.2 Mandatet

- "Arbeidsgruppen skal vurdere hvordan ofre bedre kan tas hånd om av aktørene i straffesakskjeden etter å ha vært utsatt for straffbare handlinger. Arbeidsgruppen skal også vurdere hvordan pårørende til ofre for straffbare handlinger bedre kan tas hånd om.
- Gruppen skal se på hvordan de praktiske, ikke-rettslige sider av ofres og pårørendes møte med politiet, påtalemyndigheten, domstolene, rådgivningskontorer/støttesentre for kriminalitetsofre og konfliktrådene kan legges bedre til rette for å

- minske belastningen for offer/pårørende
 - gi bedre rådgivning og informasjon om selve prosessen.
- Arbeidsgruppen skal se på de erfaringene som er gjort i Norge; for eksempel ved støttesenteret for fornærmede i Trondheim og rådgivningskontorene for kriminalitetsofre, videre kan arbeidsgruppen innhente informasjon fra tilsvarende prosjekter i andre land, for eksempel Sverige.
 - Arbeidsgruppen skal etablere kontakt med aktuelle instanser, fagmiljøer og interesseorganisasjoner for å innhente nødvendig kunnskap om situasjonen.
 - Arbeidsgruppen skal komme med konkrete forslag til forbedringer.

Arbeidsgruppen skal levere sin rapport innen utgangen av august 2005”.

3.3 Hovedfokus og avgrensinger

Med utgangspunkt i mandatet har arbeidsgruppen valgt å rette et særlig fokus mot situasjonen for ofre som har vært utsatt for alvorlige straffbare handlinger, særlig volds- og seksuallovbrudd. Dette fokuset er valgt fordi fornærmedes og pårørendes behov her trer særlig klart frem. Arbeidsgruppen peker imidlertid på at selv om de foreslåtte tiltakene har alvorlige straffesaker som utgangspunkt, vil tiltakene ha overføringsverdi også til andre straffesaker der det er ofre/pårørende, herunder pårørende til savnede personer og pårørende til gjerningspersoner.

Når det gjelder de særlige forholdene som omhandler barns møte med aktørene i straffesakskjeden enten som ofre for straffbare handlinger eller som vitner, viser arbeidsgruppen til det utredningsarbeid som er igangsatt i Justisdepartementet med planlegging av et prøveprosjekt basert på erfaringene med ”Barnas hus” på Island. Målsettingen med dette prosjektet er å ivareta barnas behov og interesser i slike krisesituasjoner, styrke deres omsorgssituasjon og bedre mulighetene for å fremskaffe bevis i en eventuell straffesak. Utredningen skal ferdigstilles i løpet av høsten 2005 og prøveprosjektet vil bli igangsatt i løpet av første halvår 2006.

Arbeidsgruppen vil imidlertid gjøre oppmerksom på at målgruppen i prøveprosjektet med ”Barnas hus”, er begrenset til å omhandle barn under 14 år. Etter arbeidsgruppens vurdering, vil imidlertid ungdom i aldersgruppen 14 til 18 år også ha behov for tilrettelagt oppfølging i sitt møte med aktørene i straffesakskjeden. Arbeidsgruppens forslag til tiltak under kapittel 4, omfatter derfor enkelte tiltak rettet særlig mot denne gruppen fornærmede eller pårørende.

I tråd med mandatet inneholder arbeidsgruppens rapport ingen oversikt over eller tiltak som gjelder det øvrige hjelpe- og støtteapparat for ofre og pårørende. For en gjennomgang av disse vises til Ot.prp. nr. 4 (2000-2001) Om lov om erstatning fra staten for personskade voldt ved straffbar handling m.m. (voldsoffererstatningsloven). I forbindelse med evalueringen av voldsoffererstatningsloven vil denne oversikten bli

oppdatert, og forslag til endringer i voldsoffererstatningsloven forventes fremlagt for Stortinget ved årsskiftet. Av denne årsak har heller ikke arbeidsgruppen sett særskilt på ordningen med voldsoffererstatning eller voldsoffererstatningsloven, idet denne har gjennomgått en særskilt evaluering.

Det tilligger ikke arbeidsgruppens mandat å diskutere fornærmedes straffeprosessuelle stilling. Dette spørsmålet utredes av Fornærmedeutvalget, som ble oppnevnt i juli 2004. Utvalget er forutsatt å overlevere sin innstilling 1. januar 2006, og skal blant annet vurdere om fornærmede generelt, eller enkelte grupper fornærmede skal gis partsstilling i straffeprosessen.

De foreliggende forslag til tiltak tar utgangspunkt i dagens situasjon, der fornærmede er et vitne i straffesaken og ikke innehar partsrettigheter. Dersom fornærmedeutvalget skulle gå inn for en mer grunnleggende endring av fornærmedes straffeprosessuelle stilling, vil dette ha en rekke konsekvenser og vil få betydning for spørsmål som fornærmedes rett til advokat, rett til tilstedeværelse, rett til å føre bevis, rett til å stille spørsmål, rett til å uttale seg (prosedere) og andre muligheter for aktiv påvirkning som bruk av rettsmidler og utvidet rett til informasjon.

En eventuell endring av fornærmedes straffeprosessuelle stilling vil ha som konsekvens at enkelte av de tiltak arbeidsgruppen foreslår gjennomført, ikke lenger vil være aktuelle.

3.4 Gruppens arbeid

Arbeidsgruppen hadde sitt første møte 2. september 2004. I oktober 2004 arrangerte arbeidsgruppen et høringsmøte med berørte instanser, organisasjoner og enkeltpersoner. Målsettingen med høringsmøtet var å innhente synspunkter og erfaringer, som kunne legges til grunn for det videre arbeidet for å sikre at arbeidsgruppens forslag til tiltak i størst mulig grad treffer behovene. Referatet fra høringsmøtet er vedlagt rapporten.

I oktober 2004 gjennomførte arbeidsgruppen et studiebesøk i Trondheim. Gruppen hadde møte med representanter fra Trondheim tingrett, Rådgivningskontoret for kriminalitetsofre i Trondheim, Støttesenter for fornærmede i Trondheim og Domstolsadministrasjonen.

I oktober 2004 deltok tre av arbeidsgruppens medlemmer på et nordisk seminar om vitnestøtte arrangert av Brottsoffermyndighetene i Sverige.

I januar 2005 besøkte samtlige medlemmer av arbeidsgruppen den svenske Brottsoffermyndigheten i Umeå, og ble nærmere orientert om deres virksomhet og organisatoriske oppbygging. Brottsoffermyndigheten har riksdekkende ansvar for kriminalitetsoffererstatningen og kriminalitetsofferfondet og skal i tillegg samle og spre informasjon om kriminalitetsofferfeltet.

Arbeidsgruppen har i tillegg gjennomført separate møter med representanter fra politiet, påtalemyndigheten og interesseorganisasjoner som arbeider for å styrke ofre og pårørendes stilling. Det er gjennomført møter med representanter fra Oslo Politidistrikt, Redd Barna, Stine Sofies Stiftelse, Norges Røde Kors, Nasjonalt Kunnskapssenter om vold og traumatisk stress, professorstipendiat Anne Robberstad og Rådgivningskontoret for kriminalitetsofre i Oslo.

4. Arbeidsgruppens forslag til tiltak

4.1 Innledning

For offeret i en straffesak vil det kunne oppleves som en stor belastning å delta i straffeforfølgningen mot gjerningspersonen, fra politianmeldelse, politiavhør og senere eventuell vitneforklaring i retten. For enkelte vil møtet med rettssystemet kunne oppleves som en ny krenkelse, noe særlig ofre for seksualisert vold har gitt uttrykk for (Vigrestad, 2004, Snare 2000). Dette forholdet ble også tatt opp av flere av deltagerne på høringsmøtet arbeidsgruppen arrangerte i 2004.

Straffeprosessuelt er offeret vitne i saken og offerets forklaring er et bevismiddel på lik linje med andre bevis i straffesaken. I mange voldssaker, typisk i familievoldssaker, menneskehandelsaker og overgrepssaker, er imidlertid offerets forklaring det mest sentrale beviset. I lys av dette kan det hevdes at det er paradoksalt at offeret ikke har en særstilling i strafferettspleien, og da i første rekke under selve rettssaken. Offerets stilling har her, så vel formelt som reelt, ikke vært annerledes enn det som gjelder for øvrige vitner i saken, noe som for offeret selv kan være vanskelig å forstå.

4.2 Hurtigere straffesaksavvikling

4.2.1 Arbeidsgruppens forslag til tiltak

1. Det bør innføres frist for beramning av saker der offeret er under 18 år, lik fristen der gjerningspersonen er under 18 år.
2. Dommeren må justere/fastsette tidspunkt for hovedforhandlingen i samråd med partene og bistandsadvokaten, samt gi fortløpende informasjon til vitnene om eventuelle avvik i den oppsatte tidsplanen.

Tiden det tar fra et forhold blir anmeldt og til rettssaken(e) er gjennomført oppleves som svært belastende for fornærmede og pårørende. Medvirkende faktorer kan bl.a. være usikkerhet i forhold til vitnets rolle under rettsaken, herunder vitneforklaringen, og usikkerhet i forhold til sakens utfall. Dersom saken skulle bli utsatt, vil denne belastningen øke. For mange fornærmede vil den lange ventetiden oppleves som den tyngste delen av møtet med rettsapparatet (Vigrestad 2004). Ventetiden vanskeliggjør bearbeidningen av den traumatiske hendelsen og mulighetene til å komme videre i livet kan begrenses. At straffesaken behandles raskt er derfor av vesentlig betydning for både ofre og pårørende. Arbeidsgruppen er kjent med det arbeid som pågår med sikte på hurtigere straffesaksavvikling og vil understreke at ikke minst for offeret er dette arbeidet av stor betydning.

Belastningen ved å måtte vente på at straffesaken bli ferdigbehandlet, antas å være særlig uheldig for barn og unge. Etter arbeidsgruppens vurdering bør derfor tilsvarende frister som gjøres gjeldende i saker der gjerningspersonen er under 18 år også gjøres gjeldende i saker der fornærmede er under 18 år.

Arbeidsgruppen er kjent med de påtalefrister som følger av de årlige budsjettproposisjoner og riksadvokatens mål- og prioriteringsskriv, men vil påpeke at det i dag, på tross av den belastningen det har for offeret å skulle vente på at saken skal komme opp, ikke er spesielle frister for å få saken til pådømmelse i de tilfeller hvor man står overfor et offer.

4.3 Politi og påtalemyndighet

4.3.1 Arbeidsgruppens forslag til tiltak - kunnskap og informasjon

3. Kunnskapen om ofres og pårørendes reaksjoner og behov bør styrkes i politiet gjennom grunn-, videre- og etterutdanningen
4. Den informasjon som gis av politiet må tilrettelegges slik at alle grupper kan gjøre seg nytte av den, herunder barn, personer med språkvansker eller ulike typer funksjonshemninger
5. Politiet bør informere om det tilbud som gis ved rådgivningskontorene for kriminalitetsofre og andre lokale hjelpetiltak for ofre
6. Politiets samarbeid med andre profesjoner bør utvikles og formaliseres

Gjennom sin virksomhet møter politi og påtalemyndighet en rekke personer som befinner seg i en svært sårbar situasjon: personer som selv har vært utsatt for straffbare handlinger og/eller deres pårørende og venner. I tillegg vil politiet komme i kontakt med en rekke mennesker hvis nærmeste er omkommet, enten som et resultat av straffbare handlinger eller ved ulykker. Felles for disse er at mange uttrykker et sterkt behov for både oppfølging og informasjon. Møtet med personer i slike situasjoner er krevende. Kunnskap om deres behov er av avgjørende betydning for å kunne imøtekomme disse, og det må sikres god opplæring både i grunn-, videre- og etterutdanningen.

Langt på vei kan politi- og påtalemyndighet møte behovet for informasjon og oppfølging i forbindelse med etterforskning og rettssak. Mange ofre og pårørende vil imidlertid ha behov for bistand utover det politiet og påtalemyndigheten har mulighet og kompetanse til å gi. Politiets rolle utover den akutte fasen, er uklar. Behovet for menneskelig kontakt er ofte mer omfattende enn politiet kan og skal gi. For å sikre ofrene eller de pårørendes behov for psykologisk hjelp og sosial støtte, er det nødvendig å utvikle et tett og nært samarbeid med andre instanser. Arbeidsgruppen vil i denne forbindelse vise til at det ved enkelte politidistrikt er utviklet et godt tverrfaglig samarbeid mellom politiet, rådgivningskontorene for kriminalitetsofre og andre berørte i forhold til familievoldssaker og saker der barn er utsatt for overgrep. Tilsvarende rutiner for samarbeid bør etableres i samtlige politidistrikt og bør utvides til også å omfatte andre grupper ofre og pårørende enn de ovennevnte, for eksempel i andre alvorlige voldssaker og i saker der den eller de involverte har behov for psykiatrisk hjelp. Det

bør foretas en kontinuerlig vurdering av hvilke andre etater som skal inn i de ulike fasene av en sak.

Informasjon om lokale hjelpe- og støttetiltak må være tilgjengelige og videreformidles til ofre og pårørende. Dette gjelder særlig der det er et lokalt rådgivningskontor for kriminalitetsofre.

Det er av vesentlig betydning at informasjonen tilrettelegges på en slik måte at språkvansker, alder eller ulike typer funksjonshemninger ikke blir til hinder for at den fornærmede og pårørende kan gjøre seg nytte av den.

4.3.2 Arbeidsgruppens forslag til tiltak - Rutiner for politiets møte med ofre og pårørende

7. Det bør utarbeides skriftlige rutiner/instrukser for hvordan politiet skal møte ofre og pårørende.

Flere politidistrikter har, eller er i ferd med å utvikle, egne rutiner for ivaretagelse av ofre og deres nærmeste. Som eksempel kan nevnes de rutiner som er utviklet ved Oslo Politidistrikt i forbindelse med drapssaker og alvorlige voldssaker. I disse sakene utpekes det en fast kontaktperson for de pårørende (i drapssaker) eller den fornærmede (i alvorlige voldssaker). Det er gitt en nærmere beskrivelse av rutinene i rapportens vedlegg.

Med unntak av de instruksjoner og rundskriv som er utarbeidet i forhold til vold i nære relasjoner, og de styringssignaler som fremkommer i de årlige mål- og prioriteringsskrivene fra Riksadvokaten og tildelingsbrevet fra Politidirektoratet til politidistriktene, er ikke arbeidsgruppen kjente med at det er utviklet skriftlige rutiner eller instruksjoner for dette arbeidet.

Etter arbeidsgruppens mening vil skriftlige rutiner bidra til å skape større forutsigbarhet både for ofre og pårørende og for den enkelte tjenesteperson. Skriftlige rutiner vil dessuten gi anledning til å evaluere arbeidet.

4.3.3 Arbeidsgruppens forslag til tiltak – Vitnestevning og andre standardformularer

8. Utformingen av vitnestevninger i straffesaker bør gjøres mer leservennlig. Den bør også inneholde informasjon om hvilke frivillige organisasjoner eller offentlige etater som kan tilby bistand, herunder vitnestøtte, der dette er tilgjengelig.

Ordlyden i dagens vitnestevning kan være vanskelig å forstå og har et utpreget juridisk språk. En oppmykning kan bidra til å fjerne noe av den usikkerhet som kan oppstå hos mottakeren. Oppmykningen må imidlertid ikke gå så langt at møteplikten og vitneplikten ikke blir tydeliggjort. Arbeidsgruppen er kjent med at det er igangsatt et revisjonsarbeid av standardformularer vedrørende påtaleavgjørelser, vitnestevning

m.m. i regi av Oslo PD. Temaet har også vært tatt opp i Rådet for elektronisk straffesaksbehandling i politi og den høyere påtalemyndighet (RESP).

Det tilbys ulike hjelpetiltak, både i offentlig og privat regi, til ofre og pårørende og andre som skal avgi vitneforklaring. Arbeidsgruppen vil løfte frem behovet for og viktigheten av at politiet har tilstrekkelig kunnskap om disse og at ofre og pårørende kan gjøres oppmerksom på de ulike tilbud som er tilgjengelige lokalt.

4.3.4 Arbeidsgruppens forslag til tiltak - Påtalemyndighetens møte med ofre og pårørende

9. Det må sikres at aktor gjennomfører obligatorisk opplæring i vitnepsykologi og vitnebehandling
10. Det bør utarbeides egne retningslinjer for påtalemyndighetens møte med ofre og pårørende.
11. Det bør tas initiativ til og legges til rette for samtale med ofre og pårørende i forkant av hovedforhandlingen
12. Det bør utvikles rutiner slik at offeret, der konfliktrådsmedling kan være aktuelt, forespørres før siktede
13. Det bør utarbeides rutiner som sikrer at spesielle behov hos ofre og pårørende avdekkes i forkant av straffesaken samt at denne informasjonen formidles til domstolen
14. Det bør utarbeides skriftlige rutiner for håndteringen av erstatningskrav

Aktors rolle fremstår for mange ofre og pårørende som uklart (Vigrestad 2004). I rollen som representant for staten i straffesaker, forventes aktor av mange, kanskje særlig av ofre og pårørende, å skulle være på fornærmedes side, tilsvarende den rollen forsvarerens har i forhold til tiltalte. Vigrestads avhandling og innspillene på arbeidsgruppens høringsmøte gir indikasjoner på at mange ofre og pårørende ikke opplever å ha aktor på sin side (Vigrestad, 2004).

Særlig to forhold er trukket frem som belastende for ofrene og deres nærmeste. Det gjelder for det første manglende kommunikasjon med aktor før og under selve rettsaken. Mange har behov for å snakke med aktor i forkant av rettsaken for å bli informert om hva som skal skje under forhandlingene og hvilke spørsmål aktor vil stille. Det andre forholdet som trekkes frem er mangel på empati. Flere ofre gir uttrykk for at de opplevde aktors utspørring som ubehaglig og de savnet en mer empatisk holdning fra aktors side. Arbeidsgruppen er kjent med at man i England har utarbeidet såkalte Victim Charters som kan tjene som eksempel for aktors håndtering av ofre og pårørende. For en nærmere beskrivelse av innholdet i Victim Charters vises det til <http://www.homeoffice.gov.uk/justice/victims/charter/>.

Det er viktig at aktor opptrer på en måte som gjør fornærmede trygg i vitnerollen. Dette vil øke kvaliteten på forklaringen og bidra til økt tillitt til rettsapparatet hos ofre og pårørende. Etter arbeidsgruppens oppfatning vil ikke en mer empatisk holdning fra aktorats side ovenfor fornærmede svekke tiltaltes rettigheter eller bryte med

objektivitetskravet. Betydningen av disse forhold er nærmere omtalt i rapportens pkt. 4.5.2.

Det er etter arbeidsgruppens syn viktig at øverste påtalemyndighet utarbeider skriftlige retningslinjer som sikrer god og ensartet håndtering av ofre, pårørende og andre vitner. Videre vil påtalemyndighetens representanter, i likhet med politiet og dommerne tjene på opplæring i vitnepsykologi og vitnebehandling, og det bør vurderes om slike kurs skal gjøres obligatoriske for de som skal opptre som aktor i retten. Enkelte spørsmål som arbeidsgruppen anser særlig viktige er også tatt med som forslag til tiltak.

I de tilfellene det er aktuelt, forespør politiet siktede om vedkommende ønsker sin sak behandlet i konfliktrådet. Rutinemessig skal også fornærmede forespørres om slik behandling av saken før saken oversendes konfliktrådet. I praksis svikter denne rutinen i en rekke tilfeller. For offeret vil det være ønskelig å få forespørsel om megling i konfliktråd før tiltalte. Arbeidsgruppen mener at konfliktrådsbehandling til beste for offeret må brukes i større utstrekning, og viser til den omtale som er gitt under punkt 4.6.

Innspill fra Trondheim tingrett viser at domstolene i de fleste tilfellene mangler informasjon om de særskilte behov enkelte vitner/fornærmede har når en sak skal opp for retten. Dommeren er, med unntak av navnet på den som møter, ikke kjent med om vitner har spesielle behov, og har derfor få muligheter til å legge til rette for at den enkeltes behov kan imøtekommes. Som nevnt ligger det en utfordring i å få tilstrekkelig informasjon om disse behovene i forkant av at saken skal opp for retten. Dette fordrer bedre og mer formalisert kommunikasjon/informasjonsutveksling mellom påtalemyndigheten og domstolene enn det som er tilfelle i dag. Etter arbeidsgruppens oppfatning vil politiet gjennom sin kontakt med ofre og pårørende være nærmest til å få informasjon om det er spesielle forhold som bør tas hensyn til, både under etterforskning og ved domstolsbehandlingen. Ofre og pårørende vil kunne oppleve vitneforklaringen som særlig belastende. Etter arbeidsgruppens oppfatning vil belastningen kunne reduseres dersom dommeren gjøres oppmerksom på særlige behov ofret/pårørende måtte ha, slik at tilrettelegging kan skje, jf pkt. 4.5.2. Arbeidsgruppen understreker derfor viktigheten av at påtalemyndigheten sørger for å innhente slik informasjon og påse at informasjonen kommer til domstolens kunnskap.

Flere av organisasjonene som deltok på arbeidsgruppens høringsmøte uttrykte misnøye med den måten aktoratet håndterer erstatningskrav på. Det ble hevdet at spørsmålet om erstatningskrav ikke ble tillagt tilstrekkelig vekt. For offeret er det viktig at erstatningskravet blir tatt med i straffesaken, og at alle de ulike postene i erstatningskravet blir grundig behandlet. Når rettens avgjørelse er rettskraftig, vil offeret ha et tvangsgrunnlag for det idømte beløpet slik at det blir relativt enkelt å inndrive krav mot en søkegod gjerningsperson. Offeret kan riktignok velge heller å søke om voldsoffererstatning, men mange av ofrene er opptatt av at skadevolderen skal gjøre opp for seg. Etter voldsoffererstatningsordningen vil det ofte bli søkt regress hos

gjerningsmannen, men ikke alltid. Det er enklere å søke regress når det foreligger en dom for kravet.

Også når offeret ikke velger å rette erstatningskravet direkte mot skadevolder, vil det være en fordel for offeret at retten har behandlet erstatningskravet. Det blir en mye enklere prosess fordi voldsoffererstatningsmyndighetene tar utgangspunkt i det erstatningsbeløpet som domstolene måtte ha fastsatt.

Voldsoffererstatningsmyndighetene vil legge domstolenes avgjørelse til grunn og vil ikke kreve ytterligere bevis når det gjelder de spørsmålene som er avgjort av domstolene.

Av samme grunn er det viktig at aktørene i straffesaken behandler alle de ulike postene i erstatningskravet grundig. Hvis f eks påtalemyndigheten velger å ikke ta med et krav om tap i fremtidig erverv fordi beregningen er tidkrevende og vanskelig, overlates problemene til offeret. Offeret må da gå til sivilt søksmål, noe som vil være en tilleggsbelastning og dessuten kostnadskreven, eller vedkommende må sannsynliggjøre kravet overfor voldsoffererstatningsmyndighetene. Domstolene har dessuten normalt et bedre grunnlag å bygge avgjørelsene på enn voldsoffererstatningsmyndighetene, blant annet fordi domstolene bygger på umiddelbar bevisføring.

Etter arbeidsgruppens syn må dette være en del av den service påtalemyndigheten skal tilby ofrene. Gjennom bistandsadvokatorordningen, jfr. nedenfor, vil mange av disse spørsmål bli ivaretatt, men det må til syvende og sist være påtalemyndighetens oppgave å påse at også denne delen av straffesaken er tilstrekkelig godt opplyst.

4.4 Bistandsadvokat

4.4.1 Arbeidsgruppens forslag til tiltak

15. Advokatforeningen bør tilby bistandsadvokater tilrettelagt opplæring
16. Det bør vurderes å innføre fast bistandsadvokatorordning tilsvarende det som gjelder for faste forsvarere, eller andre ordninger som kan sikre god kvalitet på de tjenester som ytes

Ofre i de fleste typer sedelighetssaker har rett til bistandsadvokat. Også i andre typer straffesaker kan retten på begjæring oppnevne bistandsadvokat dersom det er grunn til å tro at fornærmede som følge av handlingen får betydelig skade på legeme eller helbred.

Bistandsadvokaten har en viktig rolle for ofre og pårørende. I tillegg til bistand av juridisk karakter, skal bistandsadvokaten i henhold til Straffeprosesslovens § 107 c, 1 ledd "... gi fornærmede slik annen hjelp og støtte som er naturlig og rimelig i forbindelse med saken".

Når det gjelder erstatningskrav og voldsoffererstatning vises det til den omtale som er gitt i rapportens pkt. 4.3.4. Bistand i forbindelse med erstatningskrav er en viktig del av

bistandsadvokatens oppgave, og det er viktig at advokaten bistår offeret i å dokumentere dette så godt som mulig og at informasjonen bringes videre til påtalemyndigheten eller legges frem for retten.

Bistandsadvokaten gir god hjelp til ofre, men etter den informasjon arbeidsgruppen har innhentet bl.a. gjennom høringsmøtet kan det se ut til at kvaliteten på noe av det arbeidet som utføres i dag ikke er god nok.

Basiskunnskap om alminnelige offerreaksjoner (viktimologi), erstatningsrett og oversikt over andre tilbud til ofre bør etter arbeidsgruppens vurdering inngå som en del av et opplæringstilbud bistandsadvokater bør gjennomgå, og som Den norske advokatforening etter arbeidsgruppens mening, er nærmest til å tilby.

Innføring av en ordning med faste bistandsadvokater der slik tilrettelagt opplæring gjøres obligatorisk, kan etter arbeidsgruppens oppfatning bidra til å heve kvaliteten på arbeidet. Det bør vurderes å innføre en ordning som både sikrer kvalitet på det arbeidet som utføres og som gjør det enklere for offeret å orientere seg i advokatmarkedet. Advokatforeningen kan for eksempel legge ut lister over hvem som har gjennomført kurs for bistandsadvokater.

4.5 Domstolene

4.5.1 Arbeidsgruppens forslag til tiltak - informasjon

17. Det må utvikles rutiner som sikrer at ofre og pårørende mottar aktuell forhåndsinformasjon om:
 - Domstolens lokalteter
 - Praktiske forhold knyttet til selve rettssaken
18. Det må sikres at informasjon fra påtalemyndighet, bistandsadvokat eller offeret selv blir tatt hensyn til, slik at tilrettelegging med bakgrunn i spesielle behov ivaretas.
19. Prosjektet vitnestøtte bør utvides til å omfatte flere domstoler
20. Det må sikres rutiner for at sakens utfall meddeles ofre og pårørende før eller samtidig med at dommen offentliggjøres.

En undersøkelse i Trondheim tingrett som omfattet et tilfeldig utvalg vitner som ikke tidligere hadde vært vitne eller aktør i en rettssak, viste at vitnene var opptatt av forhold som for de profesjonelle aktørene i straffesaksavviklingen kan fremstå som opplagte. Eksempler er størrelsen på rettssalen, antallet tilhørere, om deres navn og personalia vil bli oppgitt, og om tiltalte vil være tilstede under deres forklaring.

Samtlige av de spurte i undersøkelsen gav uttrykk for at de ønsket mer og bedre informasjon i forkant av rettssaken. Informasjonsbehovet var knyttet til spørsmål om hvordan de skulle forholde seg når de ankom tinghuset, hvor de skulle vente før de skulle vitne og hvor de var forventet å sitte inne i selve rettssalen. Med unntak av brosjyren "Hvordan vitne i retten", som vedlegges vitnestevningen, hadde ingen av de spurte mottatt slik informasjon. Behovet for en "kontaktperson" i tinghuset og behov

for forhåndsinformasjon om hvor man kunne henvende seg med eventuelle spørsmål, ble etterspurt av samtlige.

Undersøkelsen viste videre at rettens aktører ikke ble presentert for vitnene inne i rettssalen. Vitnene måtte derfor selv finne ut av hvilke av de tilstedværende som representerte aktoratet og hvem som var tiltaltes forsvarer. Vitnene ble heller ikke orientert om at de kunne forlate tinghuset, eventuelt følge saken som tilhører etter at de hadde avgitt forklaring. Det ble heller ikke gitt opplysninger om hvor man skulle henvende seg for å få dekket sine utgifter.

Etter arbeidsgruppens oppfatning gir undersøkelsen ved Trondheim tingrett en dekkende beskrivelse av hvordan mange vitner opplever situasjonen.

Arbeidsgruppen vurderer det også slik, at selv om eksistensen av informasjon, for eksempel på Internett, er betydelig, er det imidlertid en utfordring å gjøre denne informasjonen kjent for publikum.

Ofre og pårørende vil kunne ha særlige behov i forbindelse med en rettssak. I dag finnes det ingen felles særskilte rutiner for behandling av ofre og pårørende innen domstolene og behandlingen antas derfor å være varierende. Felles rutiner vil sikre bedre og likere behandling.

Et prosjekt med vitnestøtte under ledelse av Domstoladministrasjonen, er planlagt iverksatt ved Trondheim og Oslo tingrett i januar 2006. Prosjektet bygger på en svensk modell i regi av Brottsoffermyndigheten, der en frivillig person (en vitnestøtte) bistår, i all hovedsak vitner/fornærmede, i forbindelse med en rettssak. Vitnestøtten bidrar med praktisk informasjon i forbindelse med avvikling av en rettssak, svarer på praktiske spørsmål knyttet til selve vitnemålet, og viser vitnet hvordan vedkommende skal finne frem i tinghuset mv. Tanken bak prosjektet er at et trygt og rolig vitne er et bedre vitne og at saken derfor kan bli bedre opplyst.

Etter arbeidsgruppens vurdering vil en ordning med vitnestøtte, i tillegg til å skape større grad av trygghet, være et viktig tiltak for å imøtekomme det informasjons- og veiledningsbehov vitner etterspør, jf. resultatene fra undersøkelsen ved Trondheim tingrett.

Mange ofre og pårørende har gitt uttrykk for at de finner det støtende å måtte lese om domsresultatet i avisen eller at de henvises til å gjøre seg kjent med dommen på nett, eller at de i verste fall får høre om resultatet gjennom journalister som ønsker deres reaksjon på utfallet av saken. Etter arbeidsgruppens mening bør kunnskap om domsresultatet i alvorlige saker gis direkte til offeret, enten ved at offeret gis opplysninger om tidspunktet for domsavsigelsen eller ved at resultatet meddeles offeret fortrinnsvis før, men senest samtidig med, at dommen blir offentlig.

4.5.2 Arbeidsgruppens forslag til tiltak - offer og pårørende som vitne i domstolen

21. Kunnskapen om ofres reaksjoner og behov bør styrkes i domstolene ved at opplæring i vitnepsykologi og vitnebehandling gjøres obligatorisk for dommere
22. Separate venterom bør tilbys i de saker der det bes om dette eller anses nødvendig.

Domstolens hovedoppgave er å avgjøre de saker som er brakt inn til avgjørelse på en objektiv, rettfærdig og effektiv måte. I objektivitet ligger det en forutsetning om likebehandling. I så måte kan det oppleves vanskelig for dommeren å spesielt tilrettelegge for offeret av frykt for å bli oppfattet som partisk (ikke objektiv).

Arbeidsgruppen mener at det ikke uten videre kan legges til grunn at det er noen motsetning mellom objektivitet og det å ta spesielle hensyn der offerets behov tilsier det. Innenfor dagens regelverk er det innført ordninger av hensyn til vitner i en spesiell situasjon, for eksempel adgangen til å forklare seg uten tiltalte til stede. En differensiert måte å forholde seg til vitner på uten at det oppleves som brudd på kravet til objektivitet vil fordre kunnskap og øvelse.

Økt kunnskap i domstolen om ofre og pårørendes reaksjoner i forbindelse med straffbare handlinger og vitneførsel, vil etter arbeidsgruppens oppfatning være et viktig tiltak. Dette vil kunne bidra til bedre vitneforklaringer, i og med at dommeren lettere vil kunne oppfatte og forstå vitnenes reaksjoner og handlemåte. Arbeidsgruppen er kjent med at det i Sverige er iverksatt opplæring av dommere i vitnepsykologi. Arbeidsgruppen mener at kunnskap om vitnepsykologi og vitnebehandling bør gjøres obligatorisk for dommere også i Norge.

Det er praksis for at vitner må stå under forklaringen i retten. Et offer eller pårørende vil kunne oppleve dette som en ekstra belastning, ikke bare fysisk, men også mentalt, idet det kan gi en opplevelse av mindreverdigheit i forhold til de øvrige tilstedeværende i rettslokalet, herunder i forhold til tiltalte. Dommeren bør sikre at vitner, inkludert ofre og pårørende, behandles på en verdig måte og at det legges til rette for at vitneførselen blir minst mulig belastende.

Vitner som gis anledning til å forklare seg bredt rundt hendelsen, utover det som er relevant for det aktuelle straffbare forhold, kan huske den straffbare handlingen bedre og dermed gi forklaringer med bedre bevisverdi. Dette kan også bidra positivt til offerets bearbeidelse av eventuelle traumer som følge av saken.

Tradisjonelt er rettslokalet naturlig nok innredet ut i fra hensynet til domstolens oppgaver og dens funksjon. Tilrettelegging for vitner i en spesiell situasjon eller med spesielle behov har ikke vært viet spesiell oppmerksomhet. Vi viser til tiltak 13 der det heter at det bør utarbeide rutiner som sikrer at spesielle behov hos ofre og pårørende avdekkes i forkant av straffesaken samt at denne informasjonen formidles til domstolen.

Det blir domstolens oppgave å sørge for at det blir tatt hensyn til de behov som formidles.

Det er et spesielt problem at det ikke er satt en egen plass for bistandsadvokaten. Dette gjør bistandsadvokatens rolle vanskeligere. Etter arbeidsgruppens syn bør det vurderes om det skal reserveres en egen plass for bistandsadvokaten og offeret.

Ventefasilitetene i domstolene er mange steder ikke gode nok, og i mange tilfeller tilbys det kun et felles venterom for offer og tiltalte. Dette ivaretar i liten grad den spesielle situasjon et offer eller pårørende har sammenlignet med øvrige vitner, og sikrer ikke offerets eller andre vitners behov for trygghet. I mange domstoler vil det være mulig å tilrettelegge for særskilte venterom ved behov eller å innføre særskilte venterom. Der det bygges nye tinghus bør ofres og pårørendes behov i langt større grad enn tidligere ivaretas.

4.6 Konfliktrådet

4.6.1 Innledning

Konfliktrådet har vært og er fremdeles et alternativ til utviklingen i samfunnet mot at behandling av konflikter i økende grad overtas av profesjonelle aktører i straffesakskjeden, spesialister og andre behandlere. De direkte berørte parter i en konflikt får i megling en ansvarlig og aktiv rolle. I motsetning til straffesaksbehandlingen i domstolene, der offeret i liten grad gis mulighet til deltagelse med unntak av det å vitne. Erfaring viser at den aktive deltagelsen gir partene en opplevelse av mestring og økt selvfølelse.

4.6.2 Arbeidsgruppens forslag til tiltak for konfliktrådet

23. Konfliktrådet skal være et synlig og godt tilbud for ofre og pårørende, og skal:
 - utvikle metoder og samtaleforum som ivaretar ofrenes behov
 - utvide pårørendes og andre berørtes rolle i konfliktrådsbehandlingen (forsamtaler, stormøter, utvidet megling)
24. Offeret skal tilbys megling uavhengig av hvilken skjebne saken får i straffesakskjeden
25. Utvikle samarbeidet med rådgivningskontorene for kriminalitetsofre

Ofre for straffbare handlinger bør etter arbeidsgruppens vurdering selv kunne velge om de vil gjennomgå en prosess med gjerningspersonen. Også i de tilfeller der handlingen ikke fører til strafforfølgning, enten ved at saken henlegges eller i de tilfeller den ikke anmeldes, er det viktig at samfunnet gir offeret bistand i å forsøke å få til en forsoningsprosess. Offeret bør derfor ha adgang til det apparatet som står til disposisjon, uavhengig av den tid som er gått etter den straffbare handlingen og uavhengig av status i en eventuell straffesak. Et forbehold her må eventuelt tas i forhold til forsoningsprosesser i perioden fra en straffesak er anmeldt til den har fått sin endelige avgjørelse.

Konfliktrådet må synliggjøres bedre som et tilbud offeret kan ha nytte av. Fokus bør derfor i større grad rettes inn mot å imøtekomme ofres behov for en forsoningsprosess. Offerets muligheter for å presentere sin historie og sine opplevelser enten for gjerningspersonen i forbindelse med prosessen mot et møte i konfliktrådets regi eller i forbindelse med behandlingen av straffesaken, er viktige tiltak for offeret som bør utvikles.

Etter arbeidsgruppens vurdering vil utvikling av andre meglingsmetoder og konfliktløsningsverktøy bidra til en ytterligere styrking av offerets rolle. Eksempler på dette er nettverksmegling, stormøter og familieråd, - metoder som i enda større grad enn vanlig megling samler berørte fra partenes krets og fra lokalsamfunnet for øvrig, i forsøk på å finne minnelige, varige løsninger.

Også aktørene i straffesakskjeden bør i større grad enn i dag legge til rette for en forsoningsprosess dersom offeret ønsker det. I tillegg til å gi offeret mulighet for å bearbeide hendelsen, vil det kunne bidra til å øke synligheten av konfliktrådene. Generelt sett bør politiet bruke megling mer aktivt som tiltak i forbindelse med kriminalitet, herunder vurdere dette ved utformingen av straffepåstanden, jf straffeloven § 53 nr.3 bokstav h. Særlig er slik behandling aktuelt i tilfeller der barn og unge er involvert som ofre og som gjerningspersoner.

Arbeidsgruppen vil vise til prosjektet "Megling i voldssaker" som ble igangsatt av Justisdepartementet og gjennomført ved Konfliktrådet for Hordaland 2001-2004. Prosjektet konkluderer bl.a. med at i en del alvorlige voldssaker er samtale/megling både ønskelig fra partenes side og gjennomførbart selv etter at dom er falt og soning pågår. Det ble meglet i avsluttede straffesaker som gjaldt legemsbeskadigelse og grov legemsbeskadigelse. Prosjektet hadde et klart standpunkt om at det skal være offeret som blir spurt først, ikke gjerningspersonen. Arbeidsgruppen vil anbefale at Konfliktrådet, der offeret ønsker det, gis anledning til å megle i alvorlige voldssaker for å videreutvikle de erfaringene som er gjort, skaffe ny kompetanse og etablere faste ordninger i slike typer saker.

Arbeidsgruppen vil også vise til en rapport fra Center for voldtægtsofre i København, der erfaringene fra et forsøk med konfliktmegling mellom voldtæktsofre og gjerningsmenn gjengis (Madsen, 2005). Meglingen ble gjennomført etter ønske fra, og som et ledd i rehabiliteringen av kvinner som hadde vært utsatt for seksuelle overgrep og hadde som målsetting å gjeninstallere ofrenes verdighet. Gjennom å konfrontere gjerningsmannen med hva han har gjort, var det flere av kvinnene i undersøkelsen som rapporterte at de fant veien ut av offerrollen.

Som et ledd i arbeidet med metodeutvikling mener arbeidsgruppen at et nærmere samarbeid med rådgivningskontorene for kriminalitetsofre er viktig.

5. Rådgivningskontorene for kriminalitetsofre

5.1 Innledning

Ordningen med Rådgivningskontorer for kriminalitetsofre (RKK) er et viktig tiltak som kommer ofre for alle typer kriminalitet til gode. På denne bakgrunn har arbeidsgruppen vurdert RKK særskilt og fremmer forslag til tiltak som vil bidra til ytterligere utvikling av kontorene, så vel faglig og administrativt som organisatorisk, og som vil sikre et helhetlig tilbud til kriminalitetsofre.

5.2 Bakgrunnen for RKK

RKK ble igangsatt som et samarbeidsprosjekt mellom det daværende Sosial- og helsedepartementet og Justisdepartementet i 1996. Kontorene tilbyr råd og veiledning til ofre for kriminalitet, herunder informasjon om hvilke instanser som kan tilby profesjonell hjelp, om hva som skjer i retten ved en eventuell rettssak, tilbud om vitnestøtte og bistand til utfylling av søknad om voldsoffererstatning. Ved kontorene ytes det bistand til alle ofre som henvender seg dit, men voldsofre utgjør en stor andel av de som søker til kontorene. Denne gruppen kan synes å ha et særlig behov for informasjon og veiledning.

På oppdrag fra Justisdepartementet foretok Politihøgskolens forskningsavdeling en evaluering av rådgivningskontorene i 2000 (Winge, 2000). I evalueringsrapporten fremgikk det at rådgivningskontorene gav et hjelpetilbud med høy kvalitet til brukerne, men at både opplæring av ansatte ved kontorene og samarbeidet med aktuelle etater som kommer i kontakt med ofre, kunne bli bedre. Rapporten konkluderte med at virksomheten ved kontorene burde videreføres og utvides. Pr. dato er det etablert ti kontorer lokalisert i Bergen, Hamar, Trondheim, Kristiansand, Stavanger, Oslo, Tromsø, Fredrikstad, Drammen og Haugesund.

Rådgivningskontorene er i dag organisert som et prosjekt i Justisdepartementet, administrativt underlagt Politidirektoratet. Politidistriktene der kontorene er lokalisert har budsjett og personalansvar og rådgiveren(e) ved kontoret er ansatt av politidistriktet.

For å bistå rådgiverne med faglig veiledning og kompetanse er det i tillegg etablert en faglig koordinator funksjon for rådgivningskontorene. Koordinatoren er tilknyttet Nasjonalt Kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS), og finansieres av Justisdepartementet.

5.3 Arbeidsgruppens forslag til tiltak for en helhetlig kriminalitetsofferbehandling – rådgivningskontorene for kriminalitetsofre

26. Det bør vurderes å etablere en kriminalitetsoffermyndighet som får ansvaret for å sikre et helhetlig tilbud til kriminalitetsofre.
27. Rådgivningskontorene for kriminalitetsofre gjøres til en permanent ordning og legges administrativt, faglig og økonomisk inn under Kontoret for voldsoffererstatning

28. Tilbudet bør utvides slik at det opprettes et RKK i alle politidistrikt

Driften av rådgivningskontorene har som vist under punkt 5.2, vært organisert som et prosjekt siden 1996. Spørsmålet om en eventuell overgang til permanent drift har vært diskutert uten at det er konkludert på dette punkt. Kontorenes prosjektstatus med tilhørende kompleks prosjektorganisasjon har skapt usikkerhet med hensyn til fremtidsutsiktene for drift av kontorene. Etter arbeidsgruppens oppfatning er Rådgivningskontorene for kriminalitetsofre både et viktig og et riktig tiltak i arbeidet for å bedre situasjonen for ofre for kriminalitet. Arbeidsgruppen anbefaler derfor at det konkluderes på dette punkt slik at RKK gjøres permanent.

Kontorenes nåværende administrative tilknytning syntes etter arbeidsgruppens oppfatning å være til hinder for at kontorene får utvikle seg videre i retning av en hensiktsmessig og slagkraftig enhet, der vitnestøtte og ustrakt bruk av frivillige krefter inngår. Dagens organisasjonsform er uoversiktlig og virker hemmende for videreutvikling av driften ved kontorene. Under forutsetning av at det legges opp til permanent drift av tilbudet, vil arbeidsgruppen anbefale at ansvaret for driften av kontorene samles på ett sted. Dette vil i større utstrekning sikre den nødvendige sammenhengen mellom fagspørsmål, økonomi og administrasjon.

Etter arbeidsgruppens vurdering vil Kontoret for voldsoffererstatning i Vardø være særlig egnet til å samordne og styre virksomheten ved rådgivningskontorene for kriminalitetsofre. En slik organiseringsform vil bringe Norge på linje med den modell som er valgt i en rekke andre land, der ansvaret for kontorene er samlet i en sentral koordinerende enhet. I Sverige har et riksförbund, hovedsakelig finansiert av Brottsoffermyndigheten, oppgaven å sørge for å samordne virksomheten, gi opplæring til ledere og støttepersoner, kontakt med myndighetene, finansiering, bidra til forebyggende virksomhet, støtte kontorene i deres utvikling, samt å sette fokus på offerets behov gjennom en bred samfunnsdebatt.

Den svenske Brottsoffermyndigheten er underlagt Justisdepartementet og har et riksdekkende ansvar for voldsoffererstatningen og voldsofferfondet. I tillegg til å samle og spre informasjon om voldsofferfeltet, finansierer myndigheten ulike prosjekter og tiltak på offerområdet. Erfaringene fra Sverige er gode, og mange av de oppgaver som ivaretas av Brottsoffermyndigheten ville i Norge tjent på å være samlet på en hånd, slik at man fikk en myndighet som har ansvaret for å sikre et helhetlig tilbud til kriminalitetsofre. I tråd med at arbeidsgruppen foreslår at ansvaret for rådgivningskontorene skal plasseres ved Kontoret for voldsoffererstatning, mener arbeidsgruppen det bør vurderes om kontoret i Vardø på sikt bør utbygges til en egen kriminalitetsoffermyndighet.

Etter arbeidsgruppens syn bør det for å sikre tilbud for flest mulig, vurderes å etablere et RKK i hvert politidistrikt. Til sammenligning er det pr. dato etablert i overkant av 100 "brottsofferjourer" i Sverige. Det bør også vurderes hvorvidt kontorenes nåværende åpningstid og bemanning er tilstrekkelig for å dekke behovet.

Rådgivningskontorene står ovenfor store og viktige utfordringer fremover. I tillegg til å skulle finne sin plass i et nytt administrativt landskap vil arbeidsgruppen blant annet peke på det prosjekt om vitnestøtte som er omtalt under pkt. 4.5.1. Dersom vitnestøttevirksomheten utvides, vil RKK kunne være viktig som samordner for vitnestøttevirksomheten.

Det er etablert et treårig pilotprosjekt "Støttesenter for fornærmede i Trondheim (2004 – 2006)". Støttesenteret, er lokalisert hos politiet i Trondheim og drives av politi og påtalemyndighet og kommunen i fellesskap, med støtte fra Justisdepartementet. Etter arbeidsgruppens vurdering er dette et godt tiltak, som gir ofre og pårørende viktig støtte i forbindelse med den straffbare handling og den etterfølgende (retts)prosess. Deler av den virksomhet som drives ligger etter arbeidsgruppens syn nærmere sosial- og helsesektorens ansvar enn justissektorens, og kan inngå som en del av den kommunale sektors tilbud overfor ofre og pårørende. Arbeidsgruppen anbefaler derfor at man når prosjektperioden er over vurderer hvordan dette prosjektets erfaringer kan videreføres i rådgivningskontorene.

6. Økonomiske og administrative konsekvenser

Arbeidsgruppen forutsetter at mange av de forslag som fremmes, i den grad de medfører økonomiske og administrative konsekvenser, må tas som et ledd i den ordinære budsjettprosess. I stor utstrekning er dette tiltak som må få sin plass innenfor den ordinære virksomhet. Dette gjelder tiltakene 2,4,5,6,7,8,10,11,12,13,14,17,18,20,24 og 25.

Andre av de foreslåtte tiltak vil medføre økonomiske og administrative kostnader ut over vanlig virksomhet. Dette omfatter blant annet opplæringstiltak som nevnt under tiltak 3,9,15 og 21, utbedring av rettslokaler med separate venterom, tiltak 22 og innføring av en ordning med faste bistandsadvokater, tiltak 16.

Med forbehold om at det ikke tas en beslutning om å utvide antallet rådgivningskontorer allerede i 2006 (tiltak 28), vil arbeidsgruppens forslag om å legge den faglige, administrative og økonomiske styringen til Kontoret for voldsoffererstatning i Vardø, tiltak 27, ikke ha økonomiske konsekvenser i 2006. En flytting av ansvaret til Vardø forutsetter imidlertid at dagens bevilgning til drift og faglig styring av kontorene rammeoverføres fra politibudsjettet, kap. 440 til kap. 472 kontoret for voldsoffererstatning m.m. fra og med 2006.

Arbeidsgruppen har pr. dato ikke en total oversikt over det nøyaktige beløpet som forutsettes overført fra politibudsjettets kap. 440 til de ti rådgivningskontorene som er i drift. Tilskuddet til kontorene varierer noe avhengig av åpningstid og bemanning. I gjennomsnitt overføres det i overkant av kr. 400.000 til hvert kontor med unntak av Oslo der bevilgningen ligger på noe over 1.3 mill og Bergen der bevilgningen ligger på ca. 550.000. I tillegg overføres det ca. 1. mill til faglig styring og kompetanseheving ved Nasjonalt Kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.

Arbeidsgruppen har valgt å ikke kostnadsberegne tiltak nr. 26, idet dette krever en nærmere avklaring også med hensyn til omfanget av slik virksomhet. Arbeidsgruppens anbefaling er at man foretar vurderinger av hvorvidt en slik sentral kriminalitetsoffermyndighet skal etableres og også hvilke oppgaver som skal legges dit.

7. Litteratur

Snare, Annika (2000). *Offerpolitikk - en skeptikers betraktninger*. Voldens Ofre vårt ansvar. HiO rapport 2000 nr. 9, Oslo

Robberstad, Anne (2002). *Kontradiksjon og verdighet – Komparativ fremstilling av fornærmedes stilling i de nordiske land, med sikte på forslag om styrking av fornærmedes rettigheter i straffeprosessen*. Rapport 2002, Justisdepartementet. Oslo

Vigrestad, Ann Iren (2004). *Voldtektsofres møte med rettsapparatet*. Hovedfagsavhandling i kriminologi. Institutt for kriminologi og rettssosiologi. Universitetet i Oslo.

Winge, Stig (2000). *Rådgivningskontorene for kriminalitetsofre (RKK). En formativ evaluering av prøveprosjektet 1996 – 2000*. Rapport Politihøgskolen. Oslo

Utgitt av:
Justis- og politidepartementet
jd.dep.no

Print: Kopi- og distribusjonsservice - 09/05 - 200

